Adrian MIHALACHE

Vă (mai) place Shakespeare?

Emil Boroghină, eminent ctitor de instituții şi producător de evenimente, ne oferă, o dată la doi ani, bucuria de a vedea, în cadrul **Festivalului Internațional Shakespeare, de la Craiova şi Bucureşti**, cele mai bune montări contemporane ale pieselor celui mai mare dramaturg din toate timpurile. Ediția din 2008 a constituit apogeul: a adus spectatorilor experiența nesperată de a fi în contact cu cei mai mari regizori, exegeți, comentatori şi actori; i-a prilejuit lui Emil Boroghină provocarea de a se întrece pe sine.

Dacă, în ultimii ani ai secolului al XIX-lea, prezența marilor trupe europene la Bucureşti, cu vedetele lor numite Alexander Moissi, Sarah Bernhardt, Eleonora Duse, era un lucru obişnuit, publicul românesc a fost lungă vreme lipsit de contactul direct cu spectacolele celebre din alte părți ale lumii. În anii '50 ai secolului trecut, venirea lui Piccolo Teatro cu *Slugă la doi stăpâni*, în regia lui Giorgio Strehler, a fost o fericită excepție. Criteriile de excelență erau date de filme ca *Hamlet* şi *Richard al III-lea* ale lui Laurence Olivier, dar şi de ecranizări ruseşti, admirabil interpretate, ca *Othello* de Serghei Iutkevici sau *A XII-a noapte* de Iakov Fried.

Marianne OLDHAM în *Troilus şi Cresida*

Foto: Keith Pattison

Othello a fost, de altfel, filmul care a marcat „dezghețul" hrușciovian, el fiind proiectat, în mod simbolic, la deschiderea Congresului PCUS din 1955. Anii '60 au fost marcați nu doar de filmele lui Kozânțev (*Hamlet* și *Regele Lear*), dar și de turneele lui Royal Shakespeare Company cu *Regele Lear* (în 1964, cu Paul Scofield și Diana Rigg) și cu *Visul unei nopți de vară* (1972, cu Alan Howard). Aveam, astfel, posibilitatea de a aprecia în cunoștință de cauză, având, cât de cât, termeni de comparație, performanțele unor regizori autohtoni ca Liviu Ciulei (*Cum vă place* 1955, *Macbeth* 1969), David Esrig (*Troilus și Cresida* 1964), Radu Penciulescu (*Richard al II-lea* și *Regele Lear* 1970), Andrei Șerban (*Iuliu Cezar* 1971). Mai târziu, la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, ne-am consolat cu producțiile BBC, preluate de TVR, didactice și plate, *ad usum delphini*.

Acum, când, datorită Festivalului, putem vedea tot ce e mai nou și mai bun, o stare de inconfort, uneori mărturisită, alteori nu, arată că parcă am pierdut nu doar *trend*-ul, ci chiar și pe Shakespeare. Filmele și adaptările „ușoare" ne-au obișnuit cu un Shakespeare mai potolit, mai puțin exigent cu eforturile noastre de receptare. *Vă place Shakespeare?* este, ca și *Aimez-vous Brahms?*, o întrebare naivă, dar tulburătoare.

Trupa *Cheek by Jowl* a lui Declan Donellan, ne-a obișnuit, în alte împrejurări, cu spectacole shakespeareane frivole, fermecătoare și sexy, precum *Furtuna*, *Cum vă place*, *A XII-a noapte*. De data aceasta, ne-a propus ***Troilus și Cresida***, în variantă sobră și dură. Am avut de-a face cu un demers care refuză deriziunea și consideră textul cu seriozitate, în întreaga lui densitate. Concesii față de gustul dominant există – avem și nuditate, și scene de cabaret sau de *stand-up comedy* –, dar miza este alta, iar publicul nu rezonează la ea. Inteligența și cultura ne pot adăposti opțiunea în spatele unor tranșee construite din obiecții rezonabile. Punerea în spațiu este deficitară. Actorii joacă într-o fâșie, situată între două rânduri paralele de gradene, pe care stau spectatorii. De regulă, în dialogul dintre două personaje, ele sunt poziționate la extremitățile culoarului, astfel încât spectatorii sunt constrânși să întoarcă privirea, de la dreapta la stânga, ca și cum ar asista la un meci de tenis. Față de montarea aceleiași piese, realizată de Silviu Purcărete, cu o trupă din Ungaria, sau, pentru cei care-și mai amintesc, față de demersul inovator al lui David Esrig, din 1964, de la Teatrul de Comedie, regia lui Declan Donellan este mai puțin ambițioasă. Este, însă, Shakespeare întreg, dacă ne place sau nu.

Un Shakespeare derutant ne-a adus Eimuntas Nekrošius. Profuziunea de semne teatrale, apărute simultan și aflate într-o continuă schimbare, necesită să treacă un interval de timp între percepție și comprehensiune, interval în care alte semne apar, împingând la limită capacitatea de înțelegere. ***Macbeth*** a iritat prin înveșmântarea personajelor nobile în cioareci de mujici – deși, logic, aceștia erau doar aristocrați în devenire și regi primitivi, fără fast de curte –, prin vrăjitoarele văzute ca simple (?) fete de la țară, practicante ale descântecelor și deochiului. Cei plictisiți de tiradele din *Troilus* au obiectat la tăieturile din text, îndeosebi la eliminarea scenei, esențiale, totuși, a portarului. ***Hamlet*** n-a avut un Hamlet pe măsură, dar a avut un Claudius de o vivacitate virilă, o Ofelie senzațională și o stafie cum nu s-a mai văzut. Pocalurile supradimensionate erau mai mult decât recuzită, erau, ele însele, personaje. Fortinbras n-a mai apărut, stafia a fost cea care l-a plâns cutremurător pe Hamlet. Când puterea de înțelegere e depășită, se recurge la vânarea de detalii criticabile. Apariția finală, neașteptată, a fantomei în *Hamlet* face să se treacă aproape neobservate uciderea lui Claudius și moartea reginei. Te poți aștepta ca acești scelerați să trăiască fericiți, până la adânci

Scenă din *Eduard al III-lea*

Foto: Augustin Bucur

bătrâneți, odată scăpați de tânărul zurbagiu. A treia parte a trilogiei shakespeariene, ***Othello***, are drept unic decor corabia aflată în drum spre Cipru. Şi alte semne teatrale concură spre a sugera că manipularea lui Othello de către Iago este similară cu aceea a naufragiaților de către Prospero, în *Furtuna*. O Desdemonă unică prin farmec şi sensibilitate, precum şi un Iago debordând de inteligență eclipsează prestația unui Othello mai aşezat în orizontul de aşteptare.

Cu Lev Dodin, publicul românesc s-a mai întâlnit, dar asta nu înseamnă că ***Regele Lear*** nu l-a uimit. Regia minimalistă, fără fast de curte sau zăngănit de lupte, fără torturi spectaculoase, se bazează pe jocul minunat al actorilor. Piotr Semak a fost poate cel mai emoționant Lear din câți am văzut, iar relația lui cu Serghei Kurâşev (*Gloucester*) este lucrată până la perfecțiune. Pentru prima dată, se subliniază sentimentul ambivalent de dragoste-ură dintre Edmund şi Edgar. Desigur, şi aici, adepții corectitudinii înguste pot avea satisfacția de a critica: nu se înțelege deloc, de pildă, cum de moare Cordelia.

Festivalul a însemnat şi o probă de foc pentru spectacolele shakespeariene din România, confruntate cu cele mai bune realizări din străinătate. Am avut satisfacția să constat că ele rezistă bine comparației. ***Eduard al III-lea*** al lui Alexandru Tocilescu nu are doar anvergură şi fast, ceea ce este vizibil pentru toată lumea, ci şi finețe de detaliu, rafinament actoricesc, apropriere de esență, aprofundare a textului. ***Măsură pentru măsură*** al lui Silviu Purcărete oferă o interpretare nouă, de o logică impecabilă, a piesei. Noi avem mari spectacole, dar nu mari programe, cum este cel al lui Nekrošius. Poate că, pentru a avea o încă şi mai

bună vizibilitate internațională, marii noștri regizori ar trebui să propună, printr-o serie de spectacole înrudite ca substanță și viziune, nu doar un stil, ci chiar un concept. Aceasta nu este însă o problemă de meserie, ci una de strategie.

N-am avut bucuria de a participa la colocviul de la Craiova, la care au putut fi ascultați și întrebați cei mai importanți comentatori ai lui Shakespeare. Am avut însă norocul de a obține multe dintre cărțile lor, apărute în traducere, cu prilejul Festivalului. Emil Boroghină a avut ideea publicării, în editura revistei *Teatrul azi*, a unor volume în tandem: unul care să conțină discursul unui mare regizor (în cazul acesta, Lev Dodin), celălalt, perspectiva critică asupra aceluiași (Maria Șevțova). Demersul va continua în aceeași formulă de tip *Ianus Bifrons*. Marele Stanley Wells a fost de față la lansarea versiunii românești a cărții sale fundamentale, *Shakespeare pentru eternitate*. Stilul agreabil și ilustrația abundentă n-ar trebui să ne facă să trecem ușor peste ideile originale și argumentația lor riguroasă. S-a tradus, din același autor, o fermecătoare broșură privind aspectele controversate referitoare la viața lui Shakespeare și chiar la identitatea lui reală.

Nu pot încheia aceste însemnări răzlețe fără a menționa eleganta casetă, publicată de Editura Fortuna, conținând comedii de Shakespeare în versiune bilingvă, format liliput. Chiar pentru bunii cunoscători de engleză, o ediție bilingvă este binevenită, iar oricine ar utiliza ediția completă, într-un singur tom masiv, este descurajat. Avem, deci, ce citi, avem la ce ne gândi, avem ce ne reaminti.

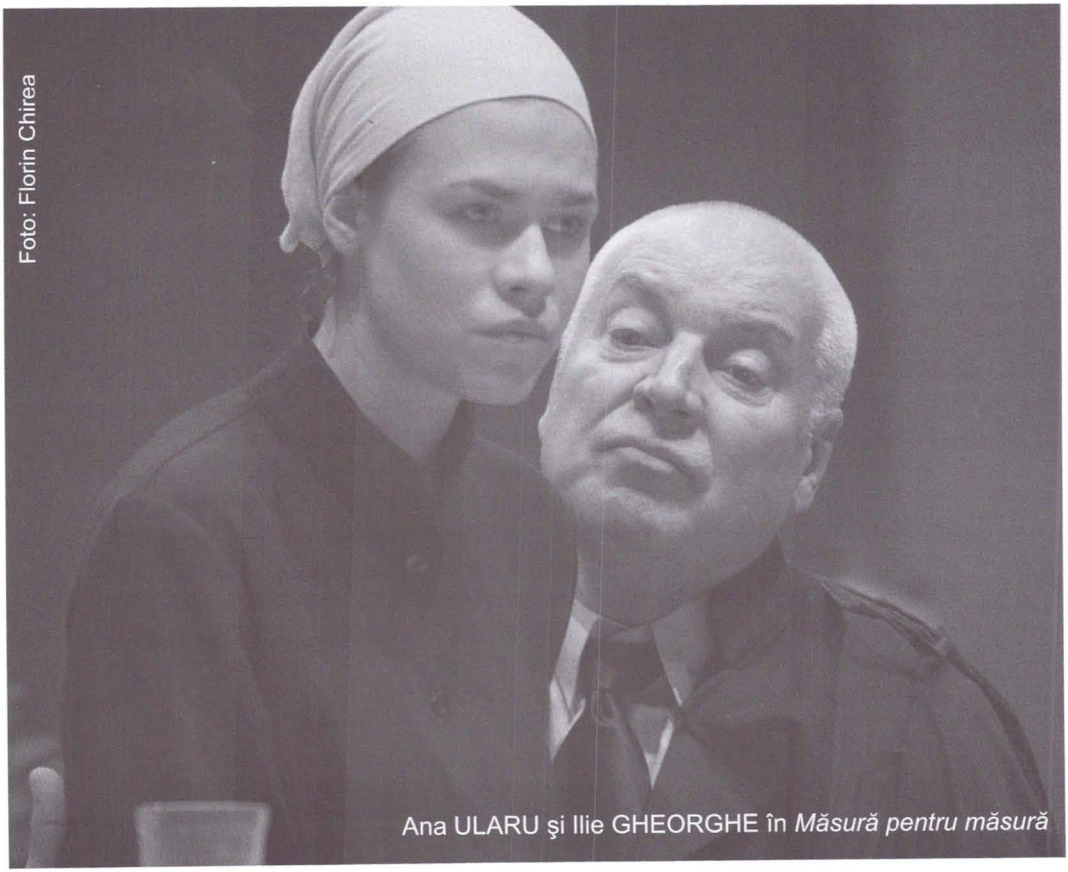

Foto: Florin Chirea

Ana ULARU și Ilie GHEORGHE în *Măsură pentru măsură*